

UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA” - SIBIU
FACULTATEA DE LITERE ȘI ARTE

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

CONVERTIRI EXPRESIVE ALE SUFERINȚEI
ÎN MEMORIALISTICA
„FENOMENULUI PITEȘTI”

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:

Prof. univ. dr. Victor GRECU

DOCTORAND:

Gabriela Georgescu

SIBIU

2012

Cuprins

INTRODUCERE.....	6
PARTEA I: SPECTACOLUL SUFERINȚEI. TIMPUL TRECUT, TIMPUL ISTORIEI	20
1. Premisele „fenomenului Pitești”	21
1.1 Doctrina și specificul mișcărilor totalitare	21
1.2 Prima etapă a comunismului românesc: 1948-1964	35
1.2.1 Acordul de la Moscova – preambul al suferinței	35
1.2.2 Valurile de arestări	37
2. „Fenomenul Pitești” – barbaria cu față umană	41
2.1 Penitenciarul Pitești – repere istorice și arhitecturale	41
2.2 Termenul reeducare	43
2.3 Orizonturile terorii, rădăcinile răului. Suceava	44
2.4 Pitești. Etapele reeducării	45
2.5 Ecouri: Brașov, Gherla, Canal Târgu-Ocna și Târgșor	49
2.6 Reeducarea – un fenomen social camuflat	50
2.7 Alte tehnici reeducative	53
PARTEA A II-A: SUBLIMAREA SUFERINȚEI: TIMPUL PREZENT, TIMPUL SCRITURII	58
1. Metode de cercetare	59
1.1 <i>Atitudinea stilistică</i>	64
1.1.1 Limbajul – între semnificare și simbolizare	72
1.1.1.1 Expresivitatea – modalitate de cunoaștere și trăire	79
1.2 Analiza contextual-dinamică	81
1.2.1 Teoriile comunicării	82
1.2.2 Modelul contextual-dinamic	84
1.2.3 Concluzii	89
2. Ipostazele literare ale textului memorialistic	91
2.1 Literatura non-fictivă, document al faptului trăit	91
2.2 Textul memorialistic. De la autobiografie la eseu	93
2.3 Jurnalul - oglindirea eului sau <i>ieșirea din sine</i>	100
2.3.1 Fragmentarismul, calendaritatea, simultaneitatea, sinceritatea, autenticitatea și confidențialitatea	101
2.3.2 Literalitatea jurnalului	105
2.3.3 Funcțiile textului confesiv sau <i>despre puterea gândirii sigilate</i>	106
2.3.4 Metamorfozele jurnalului	110

3. Memorialistica detenției – spațiu polivalent	114
3.1 Morfologia structurală a memoriilor	118
3.2 Protagoniștii memoriilor	122
3.2.1 Deținutul	122
3.2.2 Călăul	127
4. Fizionomia memorialisticii „fenomenului Pitești”. Clasificare	130
4.1 Experiența	131
4.2 Vehicularea	131
4.3 Spațiul și timpul	133
4.3.1 Cărți scrise în străinătate	133
4.3.2 Cărți scrise în țară	138
4.3.2.2 Cărți scrise până în 1989	139
4.3.2.3 Cărți scrise după 1989	141
5. Experiența temniței în memorialistica „fenomenului Pitești”	150
5.1 Libertatea ființei în spatele gratiilor	150
5.1.1 A fi liber prin credință, prin nebunie sau prin moarte	151
5.1.2 Răul ca realitate. Ipostaza ne-ființei	152
5.2 Convertiri ale spațiului concentraționar piteștean	153
5.2.1 Închisoarea – chilie, spațiu al transfigurărilor divine	154
5.2.2 Închisoarea – labirint	158
5.2.3 Închisoarea – topos al infernului	158
6. Suferința ca literatură în memorialistica „fenomenului Pitești”	171
6.1 Călătoria narativă prin spațiul memoriei	171
6.2 De la textul document la textul realist și la textul elaborat estetic	176
6.2.1 Textul document	177
Dumitru Bacu – Pionierul	177
Costin Merișca – Sinteticul	197
6.2.2 Textul realist	213
Neculai Popa – Ireconciliabilul	213
Dumitru Bordeianu – Misticul	228
Părintele Gheorghe Calciu - Mânuitorul de cuvinte	248
Ștefan Ioan Davidescu - Călăuzitorul prin infern	258
Mihai Buracu - Scribul	270
6.2.3 Ficțiunea	283
Paul Goma – Grăitorul	283
Idiostilul Goma	301
Considerații finale	310
Bibliografie	316
Anexe	337

Intenție

Lucrarea de față, intitulată *Convertiri expresive ale suferinței în memorialistica „Fenomenului Pitești”*, poartă amprenta intenției de a pleda în favoarea literarității scrierilor memorialistice axate pe imersiunea subiectivă în imaginarul „fenomenului Pitești”. De aceea, studiul își propune, în cadrul unui demers interdisciplinar de cercetare, subsumat unei abordări din perspectiva criticii literare, semanticii, naratologiei, lingvisticii și stilisticii, să traseze direcții insolite de investigare stilistico-literară a pragurilor de convertire expresivă a suferinței, spre a putea încadra, în sfera literaturii / esteticului, o atare memorialistică a traumei antropologice.

Argumentele care au primat în **alegerea temei** sunt de natură subiectivă și obiectivă. Cele de natură subiectivă își au rădăcinile afective într-o primă întâlnire avută în copilărie cu manuscrisele deținutului politic Aristide Ionescu. De asemenea, participarea anuală la Simpozionul Internațional *Experimentul Pitești – Reeducarea prin tortură* a inoculat dorința de a avea, în limitele posibile, contribuții la elucidarea acestei dramatice experiențe existențiale, la împlinirea gândului lăsat moștenire de cei „care nu mai sunt”. Argumentele obiective, aflate la baza noutății lucrării, țin de tentativa de a revedea - stilistic și literar, politic și istoric, sociologic și psihologic - arhitextul memorialistic care are ca subiect „fenomenul Pitești”.

Metode de cercetare

În încercarea de încadrare în aria de cuprindere a *literarității* a acestor texte memorialistice, *interogațiile de cercetare* de genul: aparțin cărțile-document literaturii, pot fi cărțile realiste încadrate în sfera ficțiunii, au aceste texte și valoare estetică ne-au determinat să fixăm ca element de referință **ipotezele** că majoritatea textelor memorialistice despre fenomenul Pitești produc un material literar și uman nou prin care se încadrează în sfera literaturii și că rememorarea „reeducării” a întemeiat o nouă dimensiune stilistică a textului și a redimensionat o temă aproape absentă anterior în literatura română: varietatea și intensitatea suferinței.

Pluriperspectivismul abordării textuale a impus tranzitarea unor noțiuni, teorii și concepte care aparțin mai multor domenii de cercetare. Am încercat să ne plasăm cercetarea la răscrucea dintre *stilistica vorbirii* (în varianta C. Bally) și *stilistica devierii*, așa cum este aceasta fixată definitiv de Leo Spitzer: ca stilistică literară, expresivă și psihologică, considerând drept oportun să abordăm noțiunea de *atitudine stilistică* drept o sinteză de stil și expresivitate, loc al tuturor tendințelor creatoare specifice textului memorialistic și să inserăm elemente de critică literară, naratologie, semantică și lingvistică spre a direcționa linia conceptuală înspre trăirile personajului-ființă umană ce se află într-un continuu proces de scriere/rescriere a propriei sale identități. În analiza operei memorialistice, am ținut cont de *analiza contextual dinamică*, propunându-ne o strategie de încadrare a emițătorilor și a receptorilor, a mesajului și actului comunicării în aceste *contexte*, avertizând, ori de câte ori situația o va impune, asupra relațiilor dintre „mesajele” și „particularitățile” subiecților umani care le aleg. Am încercat să punem accent pe intratextualitate (pe interrelațiile din interiorul textului, privite atât din perspectiva creatorului, a corpusului de lecturi pe care acesta le implică în procesul creației, cât și din perspectiva cititorului, a celui care recrează opera prin lecturarea sa practică), pe instanțele intratextuale, pe modalitățile de prezentare a diegezei, pe realismul trăirii, pe caracterul dramatic al acestor compoziții epice, pe dimensiunea stilistică nouă, urmărind totodată diversele convertiri expresive ale aceleiași suferințe atroce, în încercarea de a lega cele două axe: naratologia și stilistica literară (de care ne vom folosi în conturarea demersului comparativ, apt să evidențieze „similarități” și/sau „diferențe” la suprafața arhitextului și/sau în adâncimea *fenomenului Pitești*), cu scopul declarat de a evidenția construcția acestor texte ca baricade textuale și, de asemenea, de a identifica rolul lor homeopatic scriptorial.

Noutate

Literatura „fenomenului Pitești” își solicită dreptul la existență.

Exceptând puținele lucrări publicate - în care întâlnim ocazional vorbindu-se despre valoarea strict documentară a memoriilor despre reeducare (Dan C. Mihăilescu), didacticistă (Mihai Rădulescu) sau literară, dar excluzând, cu mici

excepții, esteticul (Ruxanda Cesereanu) - menționăm că nu se poate vorbi, totuși, despre cercetări aplicate vizând proprietățile stilistice ale unui anume subsistem al limbii române, sprijinit pe texte (manuscrite, edite) sau discursuri concrete, care să le illustreze elocvent validitatea convertirii expresive. De aceea, ne-am propus, axându-ne atât pe memorilistica internă cât și pe cea externă, să realizăm o clasificare a acestor scrieri, să aducem la suprafață corelațiile existente între proprietățile lor stilistice și *psyche*-ul autorilor supuși reeducării comuniste prin „spălarea creierelor” și, evident, să le încadrăm în sfera literaturii/a esteticului, fiindcă aceste opere sunt ancorate între două dimensiuni: „coordonata generală” - cea a suferinței în genere, a topografiei psihologice a spațiului carceral, cu tot ceea ce incumbă acesta - și „coordonata spirituală” – aceea a relației particularizate, punctând amprenta definitivă a propriei percepții asupra *fenomenului Pitești*. În „jocul interdependenței” dintre aceste dimensiuni intervine convertirea estetică, astfel încât variatele praguri de percepție vor naște grade și ritmuri diferite de abordare estetică.

Structura lucrării

În ceea ce privește structura lucrării, aceasta este constituită din două părți, fiecare având capitolele și subcapitolele aferente, o introducere, considerații finale, bibliografie și anexe.

În **Partea I**, intitulată *Spectacolul suferinței. Timpul trecut, timpul istoriei*, ne-am prevalat de avantajele istorismului pentru a prezenta cadrul spațio-temporal care a generat și favorizat apariția acestui tip de tortură. Ținta primordială a fost lichidarea elitei și a intelectualității românești, a studenților în special, mănunchi de energie și creativitate, reprezentând, tocmai datorită acestor virtuți, cea mai primejdioasă ripostă ce putea fi dată aceluia regim. Sadismul călăilor se regăsește „transcris”, cu fidelitate, într-o serie de *letopisețe ale suferinței* (memorii) în care scenariile diabolice ale puterii comuniste au fost convertite într-o literatură-document în care se recunosc o bună parte dintre ecourile violențelor politice și polițienești care au întronat, în România anilor '50, teroarea și frica. Primul capitol, intitulat *Premisele „fenomenului Pitești”*, își propune să prezinte doctrina și specificul mișcărilor totalitare, analizând circumstanțele politice în care a supraviețuit această generație,

metodele de impunere a ideologiei și a puterii politice prin teroare și concluzionând că, pe lângă actele de teroare fizică și exterminare, comunismul a comis și crime împotriva spiritului, împotriva culturii naționale și universale. Plecând de la aceste considerente, capitolul al doilea, „*Fenomenul Pitești*” – *barbaria cu față umană*, prezintă germenii și etapele care au dus la demonizarea omului prin mutilarea și decăderea sufletului și încercarea de a ucide în el chipul lui Dumnezeu.

În **partea a II-a**, intitulată *Spectacolul suferinței, timpul prezent, timpul scriiturii*, parte care este cu mult mai amplă și mai aplicată, ne-am concretizat intenția de a releva ipostazele, universul tematic, experiența carcelară, fizionomia răului cu față umană, insistând asupra dezvoltării structurii narative a unui corpus memorialistic alcătuit pe coordonatele convertirii expresive a suferinței și, mai ales, decupându-i valoarea literară, stilistică și documentară.

În capitolul întâi, *Metode de cercetare*, ne-am propus conceptualizarea și definirea noțiunilor operante.

În capitolul al doilea, *Ipostaze literare ale textului memorialistic*, am explorat diferențele și complexele caracteristici ale textului memorialistic, trasând câteva considerații teoretice generale, absolut necesare pentru prezentarea terminologiei specifice genului și a particularităților care îl definesc și îl individualizează. Sintetizând opiniile unor teoreticieni de marcă, de la Gerrard Genette, Phillippe Lejeune, Jaque le Rider la Eugen Simion, Ion Manolescu, Iulian Boldea, Ioan Holban, am ajuns la concluzia că specificul literaturii mărturisirilor este dominat de subiectivitate și, deci, textul memorialistic - reprezentat prin autobiografii, amintiri, memorii, jurnale, corespondențe, romane intime, eseuri - se distinge prin calitatea specială a autorilor: aceea de martori și actori ai întâmplărilor evocate. Evenimentele transferă accentul de pe imaginar pe experiență, textul memorialistic pendulând între adevăr, verosimil și mistificare, între factual și ficțional.

În capitolul al treilea, *Memorialistica detenției – spațiu polivalent*, am reflectat trăsăturile literaturii mărturisirilor - literatură a sentimentelor, antologie a lacrimilor tănuite în rostire. Aceste opere sunt oglindirea tristeților, a patimilor fizice și psihice, un urlat al celor ce au fost martori-victime ale ororilor sistemului comunist. Personajul și autorul se întâlnesc în suferință și de aceea dezvoltarea memorialistică

reprezintă una dintre părțile importante ale identității, luminând nevoia imperioasă a autorului de a se defini, de a-și recâștiga identitatea, dar și de a se justifica, de a folosi textul ca baricadă, de a-și exorciza suferința prin scris, eliberându-și astfel eul prin funcția catharhică a confesiunii. Deoarece universul acestor scriituri se constituie dintr-o serie de constante, un prim subcapitol încearcă să configureze o morfologie structurală proprie și să formuleze schema epică a etapelor parcurse de fiecare mărturisitor în acest periplu al experienței carcerale: preambulul arestului, șocul violent al anchetelor, procesul, sentința, închisoarea, frica patologică, disperarea, foamea, setea, frigul, lipsa somnului, izolarea, dorul, absurdul, tortura, pierderea identității, trădarea. Literatura detenției oferă și o galerie de personaje bine conturate, de aceea, în subcapitolul următor, ne-am oprit asupra tipologiei deținutului și a călăului, fiindcă ei sunt, în fond, protagoniștii acestor memorii, subiect asupra căruia acționează întreg sistemul imaginat de comuniști. Autorii vor încerca, de cele mai multe ori, să surprindă cât mai numeroase portrete ale deținuților, într-o luptă declarată împotriva uitării. Clasificându-i după considerente politice, sociale, religioase, ideologice și biologice, am încercat o survolare asupra acestor personaje care s-au bucurat de perspective variate ce au întregit complexitatea figurii lor. La polul opus, sunt prezentate diferitele ipostaze înfățișând portretul călăului, creatură a regimului comunist și a circumstanțelor. Un caz aparte îl reprezintă imaginea torționarului din închisoarea piteșteană din timpul reeducării întreprinse aici, fiindcă, pe lângă situația celor deveniți călăi din convingere, chipuri ce se pot alinia tuturor celorlalți care intră în această categorie de ființe demonizate, apare o situație nouă, de un dramatism împins la paroxism, a torționarului care are un statut ambiguu și greu de înțeles și de definit: acela al omului paradoxal, al victimei-călău, al omorâtului-omorător, al martirului nemartirizat.

Din tot acest spațiu polivalent al memorialisticii detenției comuniste, un loc special îl ocupă *cărțile reeducării*, acele opere de memorialistică ce vorbesc despre fenomenul de o unicitate abominabilă în cadrul căruia s-a aplicat, așa cum știm deja, reeducarea omului. Ele au un statut aparte, de aceea am considerat că trebuie abordate separat, nu în amalgamarea cu celelalte scriituri de gen, pentru a nu confunda treptele acestor texte ce aparțin deținuților politici de dreapta (legionari în speță) și cu intenția

certă de a marșa pe insolitul acestor memorii total diferite de jurnalele și însemnările deținuților de drept comun sau de experiențele eremitice, în general. Astfel, în **capitolul al patrulea, *Fizionomia literaturii „fenomenului Pitești”***, am încercat alcătuirea unei vitrine a cărților ce convertesc infernul concentraționar al reeducării de la Pitești în literatură, realizând o fotografie de grup în funcție de singurul document viabil - memorialistica après-coup. Născute din acel teribil testament general-valabil - *să nu ne răzbunați, dar să nu ne uitați* - lăsat de Mircea Vulcănescu și din curajul celor trecuți prin infernul piteștean de a rupe tăcerea, și, mai ales, curajul de a rememora sau reține ceea ce s-a întâmplat în terifianta închisoare studențească, aceste texte reprezintă întrupări pe hârtie a tot ceea ce a putut cuprinde sufletul lor, conștienți fiind de marea răspundere pe care o au în fața lui Dumnezeu, în fața istoriei, în fața celor ce le-au fost colegi de suferință și în fața generațiilor viitoare. *Cărțile reeducării*, adevărate baricade textuale convertite în memorii, sunt scrieri homeopatiche în care autorii, care se joacă pe sine, devenind eroi și păpușari totodată, se vor situa atât în ipostaza omului, a persoanei, cât și în cea a omului de hârtie, a personajului, fuzionând și fisionând într-un continuu balans între acești piloni pe care se construiesc textele lor. Continuând ideea că stilul mărturisitorilor trădează relații camuflete între „cobaii” acestui eveniment și galeriile lor textuale, că memoriile au fost profund influențate de contextul (bio)grafic implicit, că mentalul rațional, subconștientul și inconștientul converg la sublimarea prin cuvânt, am conceput grila de selecție a textelor în funcție de criteriul experienței, al vehiculării, al spațiului și mai ales al timpului când au fost scrise. O primă delimitare ce s-a impus a fi făcută a constat în stabilirea experienței autorului, astfel am putut vorbi despre: literatura celor trecuți prin reeducare - reprezentată de autori care au trecut prin experimentul de la Pitești, care au suferit, au plâns, au blestemat, au fost torturați și obligați să tortureze, dar care s-au întors la Dumnezeu și la iubire, și care au refăcut în volumele publicate universul concentraționar din propria experiență - și literatura celor care nu au trecut prin reeducare - dar au cunoscut, în alte închisori, povestirile celor implicați și s-au cutremurat sau au fost în fruntea luptei exilului românesc împotriva comunismului și au vrut să aducă lumii la cunoștință tragediile închisorilor. Un alt criteriu după care au putut fi clasificate aceste cărți de memorialistică a fost criteriul vehiculării. Astfel,

cărțile au supraviețuit păstrate în memorie (a celor care au suferit direct, dar și a celor care au suferit ascultând suferința altora), au fost păstrate în manuscrise și, în final, forma accesibilă aproape tuturor, în tipar. O a treia delimitare a constat în stabilirea spațiului și a timpului când au fost create aceste opere. În ceea ce privește spațiul, s-a impus o nouă clasificare: cărți scrise în străinătate și cărți scrise în țară. O nouă divizare în ceea ce privește categoria cărților scrise în țară a fost făcută încă de la început, ținând cont de criteriul timpului când au fost concepute, pentru că unii au scris sub comunism, sub teroarea continuă, urmăriți, hărțuiți, amenințați cu moartea iar alții au scris după căderea comunismului, într-un climat nou, de libertate a cuvântului (măcar relativă).

Lista publicațiilor poate fi extinsă, cu toate că am încercat să aducem în discuție cât mai multe mărturii ale acestor oameni ce și-au frânt zborul, al destinului *generației fără destin*, după cum spunea Mircea Eliade.

Deși reeducarea întreprinsă în închisoarea politică piteșteană se constituie într-un adevărat arhetip tematic și ar părea o constantă a acestor scrieri, în **capitolul al cincilea**, axat pe cartografierea *experienței carcerale transpusă în memorialistica „fenomenului Pitești”*, am evidențiat modul în care una și aceeași realitate poate fi percepută diferit, în funcție de ipostazele evadării sau imersiunii, prin intermediul libertății spiritului și în funcție de personalitatea autorului și rezistența materialelor umane. Aceasta pentru a creiona incredibila realitate din care au luat naștere „operele” foștilor deținuți politici dar, mai ales, pentru a continua ideea că lumea exterioară, evocată cu toate contextele ei specifice, se creează/re-creează în ritmul trăirilor interioare. Acest lucru argumentează ideea de literatură personală și nu scrieri cu valoare doar documentară.

Temnița a reprezentat un spațiu închis, o îngrădire și limitare a posibilităților celui condamnat de a-și manifesta deplina modalitate de a fi și de a exista, și de aceea ființa s-a văzut pusă în situația de a-și re-întemeia lumea, de a o redimensiona. În condițiile în care lanțul, cătușa, vizeta, gratiile, gamela, priciul, latrina, viermii, gândacii, frigul, foamea, umezeala, întunericul, păduchii, șobolanii, puroiul, fecalele, boala, nesomnul, poziția fixă, neîncrederea, suferința au reprezentat singura realitate a acestor îngenuncheați, libertatea ființei ca alegere nu s-a putut

exersa decât în măsura în care s-a bazat pe conștiința existenței unor posibilități, ceea ce a însemnat că, pentru a putea alege, trebuia înțelese posibilitățile. Or, la Pitești, *ființa* nu putea fi liberă decât prin credință, prin nebunie sau prin moarte. Un timp. Apoi, pentru cei care au trecut prin toate etapele reeducării, *ne-ființa* era singura ipostază reală. Hăul. Moartea. Dar nu cea dorită. Nu cea văzută ca o izbăvire. Moartea ființei pe interior: transformarea în călău. În torționar. În ucigaș. Temnița a devenit, de aceea, când *chilie*, când *labirint*, când *infern*, în funcție de înfățișarea deținutului: *mântuit*, *inițiat* sau *jivină*. Subcapitolul *Convertiri ale spațiului concentraționar piteștean* încearcă să prezinte, prin prisma mărturisitorilor, aceste ipostaze ale spațiului de detenție piteștean, cu scopul de a evidenția nedorita realitate, dar și statutul hibrid pe care l-au avut deținuții și care i-a determinat mult timp după revenirea din mormânt să continue să tacă, cel mult să ne vorbească doar prin priviri. Astfel, închisoarea poate fi *chilie* - spațiu al transfigurărilor divine, purgatoriu necesar ce duce la descoperirea credinței mântuitoare, loc al rugăciunii ce a fost murmurată cu disperare și speranță chiar și în timpul teribilelor blasfemii și liturghii negre, *labirint* - drum inițiativ obligatoriu către cunoașterea de sine și perceperea noii lumi sau *infern* - spațiu al forțelor și formelor întunericului, topos al iadului în care diavolul tortura și transforma trupuri și suflete deopotrivă. În opinia unei *victime vinovate* (Viorel Gheorghiu în *Et Ego. Sărata-Pitești. Gherla-Aiud*), „fenomenul Pitești” se referă la două ipostaze: aceea de *a fi în infern* – specific tuturor deținuților politici – și aceea de *a face parte din infern* – specific doar pentru reeducați.

În această parte a cercetării, am încercat să reconsiderăm avantajele oferite, cu precădere, de *stilistica literară, expresivă și psihologică*, pentru a aduce la suprafață corelațiile existente între proprietățile stilistice ale memoriilor detenției românești - având ca subiect traumele instaurate prin/de „fenomenul Pitești” - și *psyche*-ul autorilor supuși reeducării comuniste prin „spălarea creierelor”.

Pentru a evidenția și mai mult diferențele implicate de multiplele tipuri de perspectivă, în **ultimul capitol, *Suferința ca literatură în memorialistica „fenomenului Pitești”***, care este cel mai amplu și are un pronunțat caracter aplicativ, am trecut la analiza concretă a mai multor lucrări reprezentative, provocând o explorare minuțioasă a aspectelor formale ale acestor scrieri, a căror lume semantică

își asumă o cotă-parte din lumea istorică, spre a o transcende, fără a-i anula însă identitatea. Deși am abordat această temă din perspectiva semanticii, naratologiei, lingvisticii și stilisticii, am încercat să nu înclinăm balanța suferinței reale de la adevărata ei dimensiune, ci să privim aceste texte ca opere în care eticul și esteticul, factualul și ficționalul nu se exclud, ci se completează și își întrețin marea narativă după legea vaselor comunicante.

Apreciem că, în ceea ce privește demersul interdisciplinar, am avut în vedere o situație a acestor perspective în angrenajul cercetării, astfel încât să slujească ideii propuse anterior, aceea de a analiza valențele expresive generate de diversele ipostaze ale suferinței.

Într-un prim subcapitol, am urmărit aspectele formale ale scrierilor și am stabilit constantele acestora, observând că narațiunile despre „fenomenul Pitești” vizează mai mult efectul de dezumanizare produs, apoi evenimentele și întâmplările care au dus la acesta, și că, din acest punct de vedere, putem vorbi despre ipostaza textului construit ca o baricadă - fiindcă autorii încearcă să se apere și să se justifice - despre ipostaza textului iceberg, din care zărim foarte puțin din suferința și problematica ce au generat aceste opere. În felul acesta, scrierile despre „fenomenul Pitești” sunt importante prin caracterul lor de mărturie a celor suferite, fiindcă nu doar suferința îndurată în închisori este transpusă în cuvinte prin intermediul acestor texte, ci întreaga suferință a deznădăjirii, a des-ființării, a ruperii de trecut dar și a izgonirii din viitor, a înstrăinării și anulării... A imposibilității încarceratului de a redeveni cel ce fusese cândva sau de fi cel ce și-ar fi dorit vreodată. În acest sens, considerăm ca fiind foarte importantă alegerea modului de lectură și interpretare de către receptorul unui astfel de text, ajungând la concluzia că *faptul de stil literar*, oferit de/prin memorialistica „fenomenului Pitești”, ține, în principal, de „atenția receptorului” și de capacitatea conlucrative a cititorului, fie acesta „implicit”, „implicat” sau „model”.

Cu toate că „narațiunile” celor care și-au convertit în literatură trăirile paradoxale se aseamănă și dețin o multitudine de constante, amintirea fiecăruia îmbracă forme literare diverse și/sau diversificate, atrăgând după sine „diferențe de perspectivă” și stil, de timp, mod și voce narativă.

S-au impus încă de la început câteva demersuri în legătură cu postularea aserțiunii căreia, în opțiunea noastră, memorialistica „fenomenului Pitești” se înscrie în sfera literaturii: deoarece aceste creații sunt inegale ca valoare (unii memorialiști au vocația sintezei, fiind mai aproape de condiția istoriografului, iar alții sunt analiști, fiind mai aproape de literați), am încercat o clasificare a scrierilor despre infernul piteștean în funcție de gradul de transfigurare pe care opera literară îl impune realității și am propus o delimitare a lor în funcție de gradul valorii artistice pe care acestea o dețin, voluntar sau involuntar, spre a putea fi corect încadrate în aria de cuprindere a literarității, evidențiind și argumentând, astfel, ipotezele formulate. Prin urmare, în această parte a lucrării intenția noastră a fost una de a radiografia stilistica fenomenului, încercând o analiză convingătoare și edificatoare asupra sistemului de procedee stilistice immanente memorialisticii axată pe „fenomenul Pitești” generatoare de convertiri expresive ale aceleiași suferințe atroce.

Partea intitulată *Textul document* are scopul de a analiza doi autori care s-au apropiat cel mai mult de autenticitate prin obiectivitate, invitând la o analiză echilibrată și lucidă: Dumitru Bacu și Costin Merișca. Deși știm că s-au strecurat și câteva erori, inevitabile, ținând cont de momentul și condițiile în care a fost scrisă, cartea *Pitești, Centru de reeducare studențească* reprezintă primul text mărturie-document, primul strigăt de spaimă și de oroare ce și-a propus să traverseze conștiințele și să ajungă la rațiunile și sentimentele celor care au vrut să audă suferințele *reeducărilor* de la Pitești, pe care Dumitru Bacu, *Pionierul*, le-a așternut pe hârtie. Costin Merișca are meritul de a cuprinde mare parte din această problematică, de a lumina anumite aspecte ce poate ar fi rămas necunoscute pentru totdeauna, de a ordona, impunându-și obiectivitatea și detașarea relevante printr-un stil clar, concis și limpede, numele, faptele și acțiunile, în încercarea de a crea o linie în acest haos al tragediei. Deși nu i se poate da un sens, „fenomenul Pitești” capătă forme și definiții, pentru că autorul Costin Merișca, *Sinteticul*, rezumă, prin ordonare, în paginile sale substraturi și direcții greu de surprins.

În a doua parte, *Textul realist*, ne-am propus să analizăm diversitatea, nuanțarea și personalizarea discursului memorialistic, prin identificarea germenilor stilistici din care a crescut arta narativă la Neculai Popa, Dumitru Bordeianu, Gheorghe

Calciu–Dumitreasa, Ștefan Davidescu și Mihai Buracu, prezentați, am încercat noi, într-o ordine ascendentă în ceea ce privește valoarea estetică a operelor lor. Studiul pune accent pe instanțele intratextuale, pe modalitățile de prezentare a diegezei, pe realismul trăirii, pe caracterul dramatic al acestor compoziții epice, pe dimensiunea stilistică nouă, urmărind totodată diversele convertiri expresive ale aceleiași suferințe atroce. Carte a reeducării, *Coborârea în iad* dezvăluie ororile și nedreptățile vremii aceleia și stabilește diverse analogii între experiențele evocate și fundalul istoric pe care acestea se proiectează, invitând la o analiză lucidă și atentă, fiindcă Neculai Popa, *Ireconciliabilul*, alege revolta ca atitudine și decide, abordând un ton justițiar și acid, să-i prezinte și să-i judece necruțător pe cei răspunzători. Format în lumina religioasă de tip legionar, Dumitru Bordeianu, *Misticul*, concepe „fenomenul Pitești” drept un front pe care s-au înfruntat două oști supranaturale, considerând închisoarea Pitești un spațiu al puterilor întunericului și al stihilor grozave ieșite din străfundurile adânci și întunecate ale Iadului. Intrând pe această traiectorie, reeducarea întreprinsă aici se pliază pe un scenariu mistic, demonstrând viabilitatea și unicitatea soluției creștine în împrejurări limită. Conducându-ne prin labirintul tenebros al reeducării de la Pitești, arătându-ne căile și potecile întortocheate ale acestui experiment atroce, surprinzând și justificând unele momente petrecute în hățișul ilogic al evenimentelor, dar și în sufletele și conștiințele *piteștenizaților*, Ștefan Ioan Davidescu, *Călăuzitorul prin infern*, aduce, prin cartea sa, dovada vie că *despre Pitești nu se mai tace...* Mihai Buracu, *Scribul*, a trebuit să scrie. Să spună. Atunci, în închisoare - tot ce i s-a cerut: „ruginește cuiul din mâna mea dreaptă, care ține stilul și cel din mâna stângă, care ține tăblița. Durerea rănilor din palmă este mai reală decât însăși moartea. Peste puțin timp va începe cea de a treia prăbușire a lumii în care m-am născut, dar am și murit ca om. Vor veni anchetatorii și mă vor întreba câte demascări am făcut și de câți bandiți rămași în libertate mi-am adus aminte”¹. Acum, în libertate - tot ce a mai reușit să păstreze sufletul său, întors la credință și la Dumnezeu: „am considerat întotdeauna că am mai mult decât obligația morală de a depune mărturie despre atrocitățile comise la Pitești [...] când articulațiile mâinilor și ale sufletului mi-au îngăduit să strâng din nou

---

¹Mihai Buracu, *Eu sunt scribul..., amintiri și poezii din închisoare*, Editura Filos, Mioveni, 2012, p. 107.

degetele, nu în pumnii răzbunării, ci în înfrățirea celor trei degete ridicate în dreptul cugetului și a inimii în semnul Sfintei Cruci”.²

A treia parte, *Ficțiunea*, a avut ca obiect de studiu o operă ce reorientează deliberat focusul dinspre realitate înspre estetic, *Patimile după Pitești*, al cărei autor este Paul Goma, considerat unul dintre cele mai reprezentative nume ale exilului literar românesc. Deși autorul nu a fost închis la Pitești și deci nu a trecut prin reeducarea întreprinsă aici, cartea *Patimile după Pitești* este un adevărat poem al suferinței umane și al dezumanizării, suferință general-comună care prin tragismul ei a devenit sinonimă cu țara întreagă. Jurământul scriptural

„și m-am hotărât
să nu-i uit în vecii vecilor
nu să mă răzbun, ci să nu-i
uit
și mai ales, mai ales
SĂ NU-I TAC”³

va sta la baza întregii sale opere și va funcționa pe tot parcursul acestora cu valoare de sentință.

Deși evenimentul istoric și mesajul etic ocupă prim-planul cărții, autorul nu mizează doar pe forța etică a acesteia, ci și pe forța cuvântului, a rostirii ce țâșnește dureros și violent dintr-un preaplin al suferinței în lupta sa continuă de a restabili adevărul. Cartea este valoroasă prin modul de compoziție, de limbaj și de exprimare a trăirilor proprii, opera fiind o ficțiune, un roman bine conturat, în care ambiguitatea, ubicuitatea, defragmentarea, indeterminarea, translațiunile spațio-temporale se construiesc după regulile naratologiei moderne.

Aplicând metoda studiului de caz, în subcapitolul *Idiostilul Goma*, am încercat o tentativă de a detecta și a deconspira acele elemente cu care operează autorul și care în cele din urmă îl definesc, urmărind cum se configurează acest stil Paul Goma și încercând o sistematizare a variatelor procedee de creație la nivelul cuvântului, al frazei și al discursului, prezente atât în planul semnificatului, cât și în cel

---

² *Ibidem*, pp. 142-143.

³ Paul Goma, *Gherla*, Editura Humanitas, București, 1990, p. 221.

al semnificantului. În discursul său (spațiu ideal al libertății autorului, dar și a cititorului-interpret), adevărul - ca principiu de creație - este concurat de măiestria spunerii lui. Prin ingeniozitate lexicală și vervă stilistică, scriitorul sfidează deseori convenția scrisului - mai bine zis, normele acestuia - și se descătușează într-o rostire totală, specifică. Adesea limbajul său va deveni un loc al inovațiilor lexicale și al jocurilor lingvistice, al suprimărilor, adjoncțiunilor, substituțiilor, permutărilor în cadrul cuvintelor, al inversiunilor stilistice, al întreruperilor sintactice, al schimbărilor timpurilor verbale, al retrospectivității, al introspecției și al ironiei configurând astfel stilul prozatorului.

Toate momentele dramatice din memorie și întreaga suferință simțită sunt admirabil transpuse prin limbaj de Goma, *Grăitorul*, fiindcă acesta știe că stăpânește forța cuvântului prin care poate reproduce infernul piteștean și lasă, astfel, să descoperim mecanismul unei suferințe escaladate la maximum, născătoare de figuri și tropi, direcționați antropologic spre focalizarea unui fundal uman revelator, mustind de trăire autentică.

Ultimul capitol al studiului de față, *Considerații finale*, prezintă, sub formă sintetică, toate ideile și observațiile formulate. Convingerea finală, conturată pe baza materialului argumentativ, este că ipotezele au fost confirmate, de aceea putem spune că majoritatea textelor memorialistice despre „fenomenul Pitești” produc un material literar și uman insolit ce le conferă dreptul de a se încadra în sfera literaturii și că supraviețuirea în plinul reeducării a dat naștere unor dimensiuni stilistice specifice și a redimensionat o temă aproape absentă anterior în literatura română: varietatea și intensitatea suferinței.

Lucrarea se încheie cu *Bibliografia*, departajată în *Bibliografia operei* alese spre analiză și *Bibliografie critică și Anexe*.

În finalul demersului, recunoaștem caracterul perfectibil al cercetării noastre, în consecință, studiul nostru rămâne o lucrare deschisă, putând include oricând elemente noi de analiză.

Cuvinte-cheie: suferință, memorialistică, reeducare, „fenomenul Pitești”, literaritate, analiza stilistică, narațiune homodiegetică, totalitarism, deținut, călău.